

६।१०८५ “प्रयाता नन्दनस्त्रेव नलिनी सरितां वरा”
हरिवं० ६५५ “नलिनी क्षतसेतुवन्मना” कुमा०। ७५०म-
नद्याम् सा च “ब्रह्मलोकादपकान्ता सप्तधा प्रतिपद्यते ।
वस्त्रोक्तसारा नलिनी पावनी च सरस्वती । जम्बूनदी
च सीता च नङ्गा सिन्धु च सप्तमी” भा०भी० ६५०
उक्ता पञ्चदशाक्षरपादके षड्भेदे “सगणैः शिवव-
क्लृप्तिर्गैर्दिता नलिनी” ह०र०टी० तल्लक्षणसूक्तम् ।

नलिनीखण्ड न० नलिनीनां समूहः कमलाः समूहे
खण्डश्च । पद्मिनीसमूहे ।

नलिनीनन्दन न० नलिनी नन्दयति नन्दि-ल्यु १त० ।
देवोद्यानभेदे “वनं चैतदयं दिव्यं नलिनीनन्दनं वनम् ।
यो विनाशितवान् क्रोधात् देवोद्यानानि वीर्यवान्” रामा०
धारण्य० १६

नलिनोरुह न० नलिनीनां रोहति रुह-क । नृपाये राजनि०
नलिनेश्वर पु० नलिने ब्रह्मनाभिकमले श्वेते-श्री-सप्त-
शतकुसुमा विष्णो ।

नली स्त्री नव-सप्त मोराः स्त्रीषु । १मनःशिवार्थं विश्वः
२नलिकायां भावप्र० । [शिवविष्णुभेदे शिवपु० ।

नलेश्वर पु० न० नलेन स्थापित ईश्वरो यत्न । नलनृपस्थापिते
नलोत्तम पु० नलेषु उत्तमः । देवने राजनि० ।

नलोदय पु० काबिदासकृते काव्यभेदे

नलोपाख्यान न० नलसोपाख्यानं यत्न । भारतवनपर्वत-
गते अवनतरपर्वभेदे “नलोपाख्यानमत्रैव” भा०सा० १५०।
तत्र नलशब्दे दृश्यम् ।

नल्य त्रि० नलस्यादूरदेशादि० वला० य । नलस्यादूरदेशादौ
नल पु० नल-वा० व । यतः यतश्चक्षिते अमरः यतश्चक्षिते
काव्यः “रावणस्य शरीरान्तु पञ्चनलानुविस्तृतम्”
रामा० ब्रह्मा० ८२/६२ श्लो० “नलसामपरीणाहो वन-
च्छायो वनस्यतिः” भा०शा० १६४५० ।

नलववर्त्मगा स्त्री नलवितं वर्त्म गच्छति वन-ड । १का-
वाणीवतायां शब्दच० २तन्मित्रपथगामिनि त्रि० ।

नव पु० न-जने भावे अप । १स्त्रे मेदि० कर्मणि अप । २नूतने
त्रि० अमरः ३रक्तपुनर्नवायाम् पु० राजनि० “नवान्धुभि-
र्भूरिविभक्तिभिर्भनाः” शकु० “नवं नवं प्रीतिरहो
करोति” “नवानघोषोद्वहः पयोधरान्” भावः
४उद्योगरत्नपत्र उल्लेखे पु० ५तत्पठ्यां स्त्री “उद्योगरत्न
पत्रस्य पञ्च राजविभक्त्याः । नृणां कर्मिणवा द्वां पञ्चमी
च दशद्वी । उद्योगरत्न उल्लेखे पञ्च तासु कुर्वो-

द्वहाः । तपसा चैव सहता जाता दृष्टस्य चात्मजाः ।
नृणां यास्तु नृणः पुत्रः कस्या कर्मिणजायत । नवायास्तु
नवः पुत्रो द्वावाः पुत्रतोऽभवत् । दृष्टदृष्ट्यास्तु संजज्ञे
शिविरीशीनरो नृपः” हरिवं० ११५० ।

नवक न० नवानामवयवः सङ्ख्यायाः कन् । १नवसंख्यायाम्
नवपरिमाणमस्य । २नवसंख्यान्विते त्रि० नवनवकशब्दे
वक्ष्यमाणदण्डोक्तानीय नवनवकान्युक्ता काशी०ख० ४०५०
दशमं नवकसूक्तं यथा

“एतन्नवानाक्षयकं ज्ञात्वा श्रियमवाप्नुयात् । अन्यच्च
नवकं वक्षिन् सर्वेषां स्वर्गमार्गदम् । सत्यं शौचमहिंसा
च आन्तिर्ज्ञानं दया दयः । अस्त्रेय इन्द्रियाक्षोभः सर्वेषां
धर्मबाधनम् । अथ्यस्य नवतिं ह्येतां स्वर्गमार्गप्रदीपि-
काम् । सतानभिपतां पुण्यां गृहस्थो नावसीदति” ।

“इति वीराटकः प्रोक्तः सन्ममादगणोद्भवः । हाग-
वक्त्रे च सहितो नवकः परिकीर्त्यते” भा०व० २२७५०
कानिचित् नवकानि वा०ति० उक्तानि यथा

“शुचिता नवधा नित्या धृते सन्म नवार्थकम् । नवकं
शक्तितत्त्वानां तत्त्वरूपा मन्त्रेश्वरी । नवकं पीठशक्तीनां
ऋक्षारादीन् रत्नानपि । साणिक्यादीनि रत्नानि नव-
वर्णयुतानि च । नवकं प्राणदूतीनां मण्डलं नवकं शु-
भम् । यदुद्यत्वात्मकं लोके सर्वमस्या उदञ्चति” । तत्र
शक्तितत्त्वनवकं तत्रैव प्रथमपटले “सञ्चिदानन्दविभ-
वात् सकलात् परमेश्वरात् । आसीच्छक्तिस्ततो नादो
नादादिन्दुसङ्घवः । परशक्तिमयः साक्षात् त्रिधासौ
भिद्यते पुनः” नादविन्दूनां प्रत्येकं त्रिधाभेदात् नवसंख्या ।
तेषां भेदाश्च तत्रैवोक्ता यथा “विन्दुनादो वीजमिति तस्य
भेदाः समीरिताः । विन्दुः शिवतामको वीजं शक्तिर्ना-
दस्तयोर्मिथः । समवायः समाख्यातः सर्वांगमविशारदैः ।
रौद्री विन्दोस्ततो नादात् ज्येष्ठा वीजादजायत ।
वासा ताभ्यः सस्यपद्मा रुद्रब्रह्मरसाधिपाः । विज्ञाने-
च्छाक्रियात्मानो वज्रीर्दक्षस्यपिणः । भिद्यमानात्
परादिन्दोरव्यक्तात्मा रवोऽभवत्” । पीठशक्तीनां नवकं
तत्त्वान्मभेदे तत्त्वप्रकरणे ततोक्तम् । ऋक्षारादिरस्य
नवकमलङ्कारे प्रविष्टं नवरसशब्दे दृश्यम् । रत्ननवकं
नवरत्नशब्दे दृश्यम् तच्च द्विपटले तत्रैवोक्तम् । वर्गाणां
नवकम् अक्षचट तप यशहानां नवकं उपटले तत्रैवोक्तम् ।
मण्डलनवकं तत्रैव उपटले “चतुरङ्गां भुव” भिन्ना
कोष्ठानां नवकं लिखेत् । पूर्वकोठादिषु लिखेत् सप्तमगां